

K RITUALU INSTITUCIJE: FRAGMENTI BLIŽIN MED SLOVENSKO IN HRVAŠKO ETNOLOGIJO

(PREVOD)

INGRID SLAVEC GRADIŠNIK
ZRC SAZU, Inštitut za slovensko narodopisje
Novi trg 2, SI – 1000 Ljubljana, Slovenija
ingrid.slavec-gradisnik@zrc-sazu.si
 orcid.org/0000-0001-8281-4638

DOI: 10.17234/SEC.30.3
Izvirni znanstveni članek
Prispelo: 30. aprila 2018
Sprejeto: 6. avgusta 2018

Ta članek je članek z odprtim dostopom, ki se distribuira pod pogoji in pogoji licence CC BY-NC-ND 4.0.

Prispevek opozarja na pomen primerjalnega raziskovanja sosednjih raziskovalnih tradicij in produkcije znanja v etnološki vedi. Pri obravnavi stičišč med slovensko in hrvaško etnologijo se ponujata dvoje vrst vzporednic: prve v empirični raziskovalni praksi uvrščamo v medkulturne primerjave, druge pa so povezane z vzorci produkcije znanja in se nanašajo bolj na teoretsko-metodološka vprašanja. Z drobcami so ponazorjene v kratkem pregledu primerjalno informiranih stičišč, ki segajo več stoletij v preteklost. Od časa institucionalizacije slovenske in hrvaške etnologije od konca 19. in začetka 20. stoletja so bili stiki med njima intenzivnejši, najsystematičnejšo obliko so dosegli v večdesetletnem sodelovanju pri t. i. slovensko-hrvaških vzporednicah (od 1981). Te so primerno gledišče tudi za pogled na paradigmatško transformacijo obeh ved: ob koncu 60. in v 70. letih prejšnjega stoletja ju je zaznamovalo slovo od kulturnozgodovinskega študija ljudske kulture in od 90. let do širitve in diverzifikacije (v problemskem in metodološkem pogledu) v dialogu z antropološkimi raziskavami.

Ključne besede: zgodovina etnologije, Slovenija, Hrvaška, primerjalno raziskovanje, etnološke institucije

ZA UVOD¹

Etnologom ritualni aspekti obletnic niso tuji – blizu so nam kot raziskovalna tema in kot forma posebnega akademskega rituala, ki časti

¹ Besedilo je nastalo v okviru raziskovalnega programa *Etnološke in folkloristične raziskave kulturnih simbolov in praks* (P6-0088, 2015–2020), ki ga financira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije (ARRS). – Je nekoliko dopolnjena različica prispevka na simpoziju *Hrvatska i slovenska etnologija i kulturna antropologija*:

začetke, nadaljnji razcvet in sodobne dosežke discipline. Ob takšnih priložnostih se discipline ali njihove institucije navadno želijo predstaviti kar v najlepši svetlobi. Četudi seveda vemo, da njihovo dnevno življenje deli značilnosti z vsakdanjim življenjem: to je sicer praviloma usmerjeno nekam naprej, k boljšemu,² a na tej poti je veliko ovir, stranpoti, postankov, korakov nazaj in vstran, boljših in slabših časov, vrhuncev in kritičnih, celo konfliktnih časov. Znanstvene discipline se navzven navadno predstavijo z nedeljsko retoriko, ki je del t. i. kurikularne zgodovine, medtem ko kritične raziskave zgodovine znanosti že dolgo opozarjajo predvsem na njihove notranje zadrege: te se nanašajo na vse intelektualne in socialne elemente njihove disciplinarne identitete: na ideje, objekte, načine raziskovanja, raziskovalce, institucije, interno komunikacijo in komunikacijo navzven; v tem smislu prepletajo t. i. disciplinarno in znanstveno zgodovino.³

iskustva, dodiri, prožimanja..., ki so ga kolegi z Oddelka za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete Univerze v Zagrebu pripravili 8. 11. 2017 ob 90-letnici univerzitetnega študija etnologije. Ob tej priložnosti sem bila še posebej počaščena, da sem se lahko iskreno pridružila voščilom prof. dr. Vitomiru Belaju in dr. Aleksandri Muraj. Profesor Belaj je vsa leta tudi moje poklicne poti na različne prispeval dragocena spoznanja za hrvaško in primerjalno etnologijo in negoval vezi med raziskovalci in učitelji na obeh straneh danes za politike sporne, a kulturno in akademsko nedvomno odprte meje (Pleterski 2017). Dr. Aleksandra Muraj je bila, odkar jo poznam, sicer raziskovalka v današnjem Inštitutu za etnologijo in folkloristiko, ki je ustanova, s katero sem se seznanila že v študentskih letih, in je vedno prinašal navdihe v naše medsebojno sodelovanje. Dr. Muraj je navsezadnje doktorirala v Ljubljani in je bila mdr. ena najzvestejših udeleženk v prvem obdobju "slovensko-hrvaških vzporednic".

² Gre za to, da je zgodovina znanosti in/ali posamičnih disciplin večinoma napisana kot zgodovina napredka; napredek je njeno gibalno in vrednota. Ali, po Bachelardu: "[z] zgodovina znanosti ne more biti čisto taka zgodovina, kot so druge. Zaradi samega dejstva, da znanost evoluirá v smislu očitnega napredka, je znanost nujno določevanje sukcesivnih vrednot napredka znanstvene misli. Nikoli ni bila zares napisana zgodovina, obširna zgodovina dekadence znanstvenega mišljenja. Nasprotno pa so obilno razgrinjali zgodovino dekadence kakega ljudstva, naroda, države, civilizacije" (Bachelard 1982:35).

³ Izrazje je povzeto po Alexu Golubu, ki je v antropološki praksi razložil tri sloge v zgodovini antropologije: kurikularnega, disciplinarnega in znanstvenega. Prvi obvladuje priročnike, antologije, študijske programe; drugi neformalno, pripovedovano, ki izraža osebne izkušnje praktikantov; tretji podrobno, na historičnih dokumentih zgrajeno in v splošnem še razmeroma nepopolno raziskano raven (Golub 2018).

V zgodovini znanosti je eno pomembnih vprašanj, kdaj, kje, zakaj in kako se znanost ali njene posamične discipline sploh začnejo. Odgovori na to so različni. V tem okviru se zdi – ne glede na relevantnost drugačnih meril – primerno poudariti mnenje, ki disciplinarne začetke oz. mejo med predznanstvenim in znanstvenim delovanjem⁴ pripenja na institucije. To so prostori raziskovalne, izobraževalne in prezentacijske infrastrukture, intelektualne komunikacije, produkcije in reprodukcija znanja, prostori negovanja habituiranih praks disciplinarne kulture in mesta avtoritete, z njo pa tudi nadzorovanja, vključevanja in izključevanja z vsakokratnimi kanonskimi merili, kaj je znanstveno in kaj ne (več v Slavec Gradišnik 2008). Znanstvene ustanove ne nastanejo kar tako, praviloma potrebujejo nakopičeno znanje in kritično množico, za njimi so vedno izjemni posamezniki, sposobni zbrati okrog sebe kolegij, navdihnjen za ureditev preteklega znanja in ustvarjanje novega. V tem smislu je zgodovina disciplin zaznamovana tudi z “ustanovitvenimi očeti” in njihovimi prelomnimi prispevki. Tako se v obravnavah disciplinarne zgodovine izražajo različni slogi pisanja o njej (Urry 1996:278) in njihovi prepleti. Ob tem je pomembno opozoriti na dve osnovni, navidez nasprotni, a v resnici ne nepomirljivi perspektivi, t. i. prezentistično in historicistično (Stocking 1968:1–12; prim. Kuklick 2008:1). Posebej so ti, in seveda tudi še kaki drugi vidiki, povedni, če o njih premišljujemo v širšem, primerjalnem okviru. Sopostavljanje primerljivega, a drugačnega, pri interpretaciji zahteva opazno več upoštevanja konteksta, kar je navsezadnje povezano z dejstvom, da je produkcija znanja vedno lokalizirana, vpeta v specifične čase, prostore, interese.

Primerjave med etnologijo⁵ na Hrvaškem in v Sloveniji omogočajo razumevanje posebnosti v raziskovalnih poteh, na drugi strani pa prispevajo spoznanja o značilnostih konstitucije in delovanja posebnega polja znanstvenih interesov, ki je vpet najprej v razvoj evropskih nacionalnih etnologij, a tudi drugih strokovnih raziskovalnih tradicij.⁶ Nacionalnih

⁴ Razumljeno v širšem smislu nastopa prve paradigme, epistemološkega reza, eksplicitne disciplinarne avtorefleksije ipd.

⁵ Ko v tem prispevku pišem o etnologiji, mislim tudi na folkloristiko, ne glede na razločke v koncepcijah njunega razmerja.

⁶ V tem duhu je, npr., Dunja Rihtman-Auguštin (1995) povezala razprave v hrvaški etnologiji sredi druge polovice 20. stoletja s tistimi v nemški *Volkskunde* in hrvaški

zaradi tega, ker se je tako v Sloveniji kakor na Hrvaškem od konca 19. stoletja etnologija disciplinarno utemeljila predvsem kot spoznavanje svojega lastnega ljudstva oz. naroda oz. natančneje, ljudske/narodne kulture (Belaj 1965; Novak 1986; Čapo 1991) in v določenem smislu to počnejo še danes, le da na korenito drugačen način.

STIČIŠČA INTERESOV / BLIŽINE

Namen tega prispevka je predstaviti nekaj drobcev iz bolj oddaljene in bližnje zgodovine dolgotrajnih in intenzivnih stikov med hrvaškimi in slovenskimi etnologi in njihovimi predhodniki, da bi ponazorili stičišča, kjer so se prizadevanja naših prednamcev našla v plodovitih dialogih, ki se kontinuirano nadaljujejo. S tem se besedilo tudi izmika vsakršni sistematičnosti, ki bi jo sicer pričakovali od primerjalnih obravnav disciplinarnih tradicij; in sicer ne glede na to, ali bi bila obravnava zastavljena s pogledom na intelektualno, institucionalno, biografsko ali kako drugače zainteresirano zgodovino.

V “predzgodovini” naše vede je množica posameznikov, ki so na podlagi empiričnih opažanj in izkušenj razbirali kulturne podobnosti in razločke na sosednjih ozemljih, te pa so pozneje postale snov za disciplinarno refleksijo, se zapisale v etnološko problemsko obzorje in načine raziskovanja.

Empirična bližina oz. sorodna snov je povezana z geografsko bližino, zgodovinskimi procesi v soseščini, migracijami, dnevnimi stiki. Te bližine so pisno, še prej tudi z materialnimi ostalinami, dokumentirane v spisih izobražencev od 16. stoletja naprej. Našteli bi lahko niz avtorjev, ki, ko

sociologiji. – Drugače pa so v tem okviru pomembne argumentacije samorazumevanja, (samo)razmejevanja in stičišč z drugimi znanstvenimi praksami v neposrednem akademskem okolju (slovenska etnologija je to, npr., opravila v nizu razprav z zgodovinarji, geografi, filologi) in v tujini (pri tem gre posebej za mednarodno vpetost, ki se kaže na številnih ravneh – najprej pri sami konceptualizaciji discipline, da se z relevantnimi referencami vpenja v znanost kot transnacionalno prakso, nato pa v dnevnih akademskih praksah – objave v tujini, prevodi tujih del v domači jezik, organizacija in udeležba na mednarodnih konferencah, izobraževanje, spopolnjevanje, gostovanja posameznikov v drugih državah, aktivnost v mednarodnih znanstvenih združenjih, udeležba pri mednarodnih raziskovalnih projektih itn.).

so pisali o prebivalcih današnjega slovenskega ozemlja, niso spregledali bližnjih sosedov. Tako je, npr., že protestant Primož Trubar ob jezikovnih razlikah med Kranjci, Korošci, Štajerci, Dolenjci in Krašovci omenil tudi “Istrijane” in “Krovate” ter Slovence primerjal s sosednjimi narodi (npr. Dolenjci imajo skoraj značaj in šege Hrvatov in Srbov, Kraševci imajo nekaj po Lahih, nekaj po Hrvatih).

Najpomembnejši akterji in dela, ki dokumentirajo slovensko-hrvaške kulturne in raziskovalske bližine med 16. in 20. stoletjem (Belaj 1982), kažejo, da so bili ti stiki kontinuirani. S konca 17. stoletja je posebne omembe vredna intelektualna in delovna vez med Janezom Vajkardom Valvasorjem na slovenski in Aleksandrom Ignacijem baronom Mikulićem in Pavlom Ritterjem-Vitezovićem na hrvaški strani. Prvemu je Valvasor prodal svojo bogato grafično zbirko neprecenljive vrednosti, ki je še danes shranjena Zagrebu, drugi pa je sodeloval z njim na Bogenšperku, zanj izdelal 56 bakropisov, posebej pa je pod vplivom njegove *Slave Vojvodine Kranjske* (1689) nekaj let pozneje izdal *Kroniku aliti Spomen vsega svijeta vikov* (1696). Na Slovenskem je posebej Valvasor imeniten zgled, kako so se že pred stoletji spletale vezi in omrežja med izobraženci, po katerih je mogoče slediti potem kroženja znanja, in niso bila omejena na bližnje sosede, temveč so imela široke evropske razsežnosti. Že zgodnji interesi torej pričajo, da je znanost transnacionalna, četudi ne ena in enovita, saj njeni tokovi vedno odsevajo specifične okoliščine časov in prostorov. Tako se je dogajalo z baročnim polihistoriskim obzorjem, razsvetljenko historio- in geografijo, v katerem sta se snovala antropološko in etnološko obzorje, z romantiško navdihnjenimi nacionalnimi prizadevanji.

V tem okviru, podrobno obravnavanem v obsežni literaturi o zgodovini evropskih etnologij, sta dobro raziskani tudi slovenska in hrvaška. Naj ob nizu posamičnih krajših in daljših razprav omenim samo deli spred nekaj desetletij, knjigi Vilka Novaka *Raziskovalci slovenskega življenja* (1986) in Vitomira Belaja *Die Kunde vom kroatischen Volk* (1998). Iz obeh so razvidne kulturne in raziskovalne vzporednice.

Prve govorijo o kulturnih značilnostih, ki ne poznajo etničnih mej: tako so se npr. na podlagi kulturnozgodovinskega interesa za različne kulturne fenomene (npr. ljudske pesmi, noše, šege itn.) izrisovala primerjalna spoznanja o kulturnih plasteh in območjih – v primeru

slovenskega in hrvaškega ozemlja so se nanašala posebej na panonsko, širše tudi na južnoslovansko, in mediteransko kulturno območje; pozneje pa v ožjeregionalnih in mikrolokalnih primerjavah na obmejnem območju.

Raziskovalne vzporednice kažejo na podlage etnologije na Hrvaškem in v Sloveniji v času pred njeno institucionalizacijo in po njej. Tu se npr. znajdejo Hrvatom in Slovencem poznana imena: Anton Tomaž Linhart in Martin Sabolović, nato Balthasar Hacquet, Emil Korytko, Stanko Vraz, pomembni slavisti Jernej Kopitar, Josef Dobrovský, Maksimilijan Vrhovac, Fran Miklošič, Vatroslav Jagić idr.

Iz del omenjenih so se polagoma izostrovala vprašanja, ki jih danes razumemo kot etnološka in antropološka, četudi so bila v 18. in 19. stoletju tako na Hrvaškem kakor v Sloveniji stopljena z drugimi znanstvenimi interesi - zlasti zgodovinskimi, geografskimi, filološkimi. Disciplinarno izročilo tistega časa je širše evropsko: npr. pojavitev terminov etnologija in etnografija, njune širše in ožje koncepcije, ki so tematizirale spoznavanje človeka v celoti in zakonitosti splošnega razvoja človeštva, nadalje državoznanski opisi "dežel in ljudi", poskusi rekonstrukcije etnične zgodovine, zbiranje in objavljanje gradiva o kulturnih značilnostih enega, lastnega naroda (torej o fenomenu ljudskosti), primerjalni študij različnih etničnih skupin, v posamičnih obdobjih bolj ali manj izražen družbeni in politični angažma itn.

Za začetke institucionalizacije se ob koncu 19. stoletja ponuja primerjava med Matijem Murkom in Antunom Radićem (Kremenšek 1984), ki sta Slovencem in Hrvatom načrtala program raziskovanja narodove kulture. Za obe nacionalni etnologiji nista bila pomembna le zaradi ambicioznosti njunih programov, temveč tudi zaradi daljnosežnega pečata prihodnjemu razvoju discipline. Iz tega časa je bil vzajemne pozornosti deležen tudi Karel Štrekelj, saj je njegovo zbiranje slovenskih ljudskih pesmi seglo tudi na hrvaško ozemlje (Muršič in Ramšak 1995).

Naposled pa je etnologija, takrat večinoma imenovana *narodoznanstvo* na Hrvaškem in *narodopisje* v Sloveniji, v novi državi Srbov, Hrvatov in Slovencev dobila tudi svoje prve ustanove: osrednja etnografska muzeja (v Zagrebu leta 1919, še prej v Splitu, v Ljubljani leta 1923) in univerzitetna oddelka (v Zagrebu leta 1925 oz. 1927, v Ljubljani šele leta 1940). Oba oddelka sta imela v uradnem nazivu etnologijo in etnografijo. Samo

poimenovanje na eni strani kaže na široko obzorje njunih ustanoviteljev, ki je preseгло tradicijo *Volkskunde* in Murkovega in Radičevega programa.⁷

V Zagrebu je bil za koncept študija, ki je obsegal zgodovino etnologije, pregled hrvaške tradicionalne kulture, kulture slovanskih idr. evropskih narodov in zunajevropskih kultur, zaslužen Milovan Gavazzi.⁸ Začetki etnološkega študija z Nikom Zupaničem v Ljubljani so bili, bolj iz osebnih kakor akademskih razlogov, poznejši (čeprav je bil študij po vzoru beograjske univerze predviden že ob ustanovitvi ljubljanske univerze leta 1919), vendar so bili v njegovem kurikulumu zapisani predmeti,⁹ ki so širili in presegli slovensko narodopisno obzorje. Poleg tega tudi niz Zupaničevih primerjalnih prispevkov iz fizične antropologije, etnične in zgodovinske preteklosti Balkanskega polotoka obravnava tudi Hrvate (npr. Županić 1926/1927, 1937/1939; Zupanić 1928), kot Belokranjčan je zgoščeno predstavil etnično in kulturno prežemanje v tej mejni pokrajini (naseljevanje Hrvatov in Srbov, noša, petje, stavbarstvo, izseljevanje). Ob Zupaniču je zanimivo tudi, da je bil v dolgotrajni postopek njegove habilitacije, ki je hromila začetke etnološkega univerzitetnega študija, vpleten tudi Gavazzi, ki je bil takrat mnenja, da je Zupanić bolj antropolog kakor etnograf. Hkrati pa je imel Gavazzi takrat za potrebno, da ima ljubljanska univerza tako katedro za antropologijo¹⁰ kakor katedro za etnografijo (Jezernik 2009; Muršič 2009).

V zvezi z etnologijo v času prve jugoslovanske države je mdr. pomembno vprašanje o širšem družbenem in političnem angažmaju hrvaškega narodoznanstva in slovenskega narodopisja: ta je bil na Hrvaškem neprimerljivo eksplicitnejši (Leček in Petrović-Leš 2010; prim. Kremenšek 1978, 1983; Slavec Gradišnik 2000).

Druga svetovna vojna je univerzitetni študij v Ljubljani precej ohromila, okrepil pa se je kmalu po njej, še posebej, ko je leta 1948 profesor Zupanić dobil asistenta Vilka Novaka.

⁷ Gre za takrat v kontinentalni Evropi razširjeno razločevanje med *Volkskunde* in *Völkerkunde* ter etnografijo in etnologijo.

⁸ Več o zgodovini oddelka gl. Petrović Leš [s. a.].

⁹ Splošna etnologija, fizična antropologija, geografski primerjalni prikazi narodov in kultur, jezikoslovje in jeziki, arheologija, zgodovina, muzeologija, pedagogika in antropogeografija

¹⁰ Pri tem je seveda v duhu takratnega razumevanja mislil na fizično antropologijo.

Novakova akademska pot je najtesneje povezana prav z Milovanom Gavazzijem in njegovim razumevanjem etnologije tako v raziskovalnem kakor pedagoškem pomenu. Gavazzi mu je bil v bližnjem univerzitetnem okolju najpomembnejši zgled. Njuno znanstvo sega v leto 1941, ko je Novak prvič obiskal Gavazzija v Zagrebu, se pri njem seznanil s temeljnimi deli o zunajevropski etnologiji, z njegovim spisom “Razvoj i stanje etnografije u Jugoslaviji” (obj. v *Lud slowiański* 1930–31). In prav to je Novaka spodbudilo k študiju zgodovine raziskovanja ljudskega življenja na Slovenskem. Druga Gavazzijeva spodbuda se je ujela s programom povojne slovenske etnografije, da se sistematično razišče slovenska ljudska kultura, da se že poznano gradivo dopolni z novim in da se to problematiko primerjalno vpne v evropski razvoj. Pri tem so mu bile zgled prav Gavazzijeve študije (Gavazzi 1928, 1937, 1942). Primerjava med Novakovo¹¹ in Gavazzijevo paradigmo (gl. Čapo 1991) namreč pokaže, da je šlo za enako, tj. kulturnozgodovinsko paradigmo.¹² Ta je razvidna tudi pri drugem zagrebškem univerzitetnem profesorju – Branimirju Brataniću, ki si je s strani hrvaških etnologov od 50. let prejšnjega stoletja izrazilo prizadeval za vključevanje v krog evropske etnologije na eni strani, na drugi pa v evropskem in jugoslovanskem okviru promoviral projekte etnološke kartografije oz. atlasov. V obeh primerih je imel sogovornika v Vilku Novaku (Slavec Gradišnik 2012).

Spremembe v političnem, ekonomskem in vsakdanjem življenju po 2. svetovni so odmevale tudi v kulturnem, izobraževalnem sistemu in v znanstveni politiki. Kljub nelagodnemu razmerju med politiko in znanostjo in prevladujočemu odnosu do kmetstva kot konservativne družbene plasti je obstajala paradokсна podpora etnološki disciplini, ki jo je nazadnje lucidno komentiral Ivan Lozica (2011), ko je obravnaval profesionalne prioritete kot dejstvo, ki ga določajo tržišče, politiki in znanstveniki. Skratka,

¹¹ Ta je razvidna iz njegove razprave o strukturi slovenske ljudske kulture in orisa *Slovenska ljudska kultura* (Novak 1958, 1960).

¹² Po tej etnologija definira ljudsko kulturo kot specifičen sestav materialnih, družbenih in duhovnih elementov; ti so produkt tako evolucije (avtohtonega razvoja) pod vplivom difuzije (kulturnih stikov); časovni aspekt strukture je izražen v kulturnih plasteh (od stare slovanske do sodobne), prostorski pa v kulturnih območjih (arealih); tipologija je torej učinek zgodovinskega (kulturno-genetičnega) in kulturno-geografskega merila.

nova ideologija ni zamrznila disciplinarne tradicije kulturnozgodovinsko usmerjenih raziskav, ki so se vsaj do 60. let angažirale predvsem v zbiranju gradiva za tipološke in regionalne primerjave.

Tako v Sloveniji kakor na Hrvaškem je bila etnologija poslej institucionalizirana v univerzitetnem izobraževanju, v osrednjih nacionalnih etnografskih in postopno tudi drugih muzejih, nekoliko pozneje v spomeniškem varstvu. Novost je bila ustanovitev raziskovalnih ustanov: v akademijski Komisiji/Inštitutu za slovensko narodopisje pri Slovenski akademiji znanosti in umetnosti (1947/1951),¹³ na Hrvaškem pa 1948 v neposredno državi podrejenem Institutu za narodnu umjetnost.¹⁴

V vseh teh ustanovah so se sicer z nekoliko različno dinamiko posvetili izzivom nove dobe, vendar z razberljivo poklicno dediščino študija ljudske/narodne kulture, ki je bila naposled podvržena kritiki tako v Sloveniji kakor na Hrvaškem od 60. let naprej, četudi z nekoliko drugačnih izhodišč: na Hrvaškem bolj s stališča funkcionalistično-strukturalistične, v Sloveniji genetično-strukturalne perspektive. V pogledu širjenja etnološke in folkloristične problematike je zaobsegla temeljito refleksijo raziskovalne problematike z dekonstrukcijo konceptov ljudstvo, ljudskost, folklornost, tradicija in kritiko kulturnozgodovinske metodologije; bila je v vpeta v podobne razprave drugod po Evropi in v zbliževanje z antropološkimi zastavki, ki so nato dobili nov zagon v 90. letih, po t. i. *die Wende*, tj. času korenitih političnih, ekonomskih in družbenih preusmeritev po padcu komunističnih sistemov leta 1989 (Köstlin et al. 2002). To je tako v slovenskem kakor hrvaškem primeru še bolj zbliževalo s tokovi v sodobni evropski etnologiji ali "etno-antropologiji" (prim. Čapo 2014).

Od 60. let 20. stoletja sta bila v institucionalnem pogledu nosilca sprememb v Sloveniji univerzitetni oddelek, na Hrvaškem Zavod za istraživanje folklorja, kar gre pripisati glavnim akterjem v teh ustanovah, posebej Dunji Rihtman-Auguštin v Zagrebu in Slavku Kremenšku v Ljubljani. Razširitev raziskovalne problematike, npr. na urbane fenomene, sodobno kulturo, vsakdanje življenje, folkloro v kontekstu itn., sta na

¹³ Zdaj Inštitut za slovensko narodopisje ZRC SAZU.

¹⁴ Pozneje preimenovan v Zavod za istraživanje folklorja in naposled v Institut za etnologiju i folkloristiku.

obeh straneh podpirala opaznejši interes tako za teoretska in metodološka vprašanja kakor tudi na ponovno branje starejših tekstov. Bila pa je tudi izraz nove disciplinarne avtorefleksije, ki je tematizirala družbeni angažma etnologije, in to ne le v sodobnosti, temveč tudi zanazaj. V slovenski etnologiji je bila ta problematika v zadnjih dveh, treh desetletjih prejšnjega stoletja uokvirjena v razprave o družbenih temeljih in ideoloških podlagah njenega razvoja (predvsem spisi S. Kremenška), v hrvaški pa o etnologiji in politiki in tematizacij razmerij moči v raziskavah kulture (predvsem spisi D. Rihtman-Auguštin). Oboje je bilo tudi trdna podlaga za poudarjeno vključevanje antropoloških vsebin in perspektiv od 90. let naprej, kar se je navsezadnje pokazalo tudi v preimenovanju obeh univerzitetnih oddelkov, ki sta v svojem imenu etnologiji dodala še kulturno antropologijo.

SLOVENSKO-HRVAŠKE VZPOREDNICE¹⁵

Zaradi medsebojne disciplinarne bližine in aktualnosti interetnične, pozneje tudi drugih tematik so od leta 1981 (s presledkom med letoma 1991 in 2004) potekala srečanja, poznana pod imenom slovensko-hrvaške etnološke vzporednice/paralele v organizaciji hrvaškega in slovenskega etnološkega društva.¹⁶ V letih do razpada Jugoslavije (1991) jih je bilo sedem (več o tem Muraj 2006), po letu 2004 naslednjih sedem.

Bienalna srečanja v zadnjem desetletju življenja v skupni državi so dala prostor najprej razpravam o primerjalni zgodovini obeh ved, ki so ju pravzaprav od predznanstvenih začetkov poganjale medkulturne primerjave

¹⁵ Naj tu dodam, da seveda ta niz konferenc ni bil edino prizorišče srečevanja hrvaških in slovenskih etnologov in folkloristov. Raziskovalci, muzealci, univerzitetni sodelavci so se v času socialistične Jugoslavije srečevali na rednih kongresih Zveze društev folkloristov Jugoslavije in Zveze etnoloških društev Jugoslavije, se obiskovali kot predavatelji, udeleženci na različnih konferencah itn. Od 90. let prejšnjega stoletja so bili kolegi s Hrvaške pogosti udeleženci mednarodne *Mediterranean Ethnological Summer School* v Piranu, od vstopa Slovenije in Hrvaške v EU sodelovanje poteka v novih okvirih pedagoškega in raziskovalnega sodelovanja.

¹⁶ Pobuda zanje je izšla iz dolgoletnega sodelovanja med posamezniki in ustanovami, konkretno pa je bila oblikovana ob slovenskem posvetu o Janezu Trdini kot etnologu leta 1980 (Trdina 1980); tega posveta kakor posveta dve leti prej v Brežicah o etnologiji in sodobni slovenski družbi so se udeležili tudi raziskovalci s Hrvaške (Kremenšek 1982; Muraj 2006).

in (med)etnična problematika. Z njima je najtesneje in dialektično povezana tudi identiteta ved, ki so jo želeli udeleženci “izmeriti” glede na njeno družbeno relevanco, na njune izvire, na bolj antropološko ali kulturološko usmerjenost (Kremenšek 1982:6). Na prvem srečanju so bila obravnavana etnološko in folkloristično usmerjena prizadevanja do približno sredine 19. stoletja (Bogataj et al. 1982); ob tem gre posebej omeniti problematizacijo t. i. razsvetljenskih in romantičnih izvirov etnološke vede, celovito presojo pomena Stanka Vraza, predstavitev spregledanih piscev in virov, pa tudi posebnih žanrov, pomembnih za etnologijo (besedila potopiscev, misijonarjev), posebej pa dejstvo, kako sodobni pogledi na disciplino prevrednotijo njene pretekle dosežke, dileme in spoznanja. Ali, kakor je to pozneje komentirala Aleksandra Muraj:

“Premišljanje o zgodovini nacionalnih etnologij se kot tema razpravljanje ni vsilila le zaradi tega, da bi dozdašnje znanje dopolnili z novim in da bi se vzporedni tokovi sopostavili z današnjimi odmiki, temveč tudi zaradi tega, da bi preprašali dobro poznana dejstva in njihov pomen ovrednotili s sodobnimi merili.” (Muraj 2006:90).

Drugo srečanje (1982) je bilo namenjeno obdobju 1848–1945 (Povijesne paralele 1984), ko se je naposled etnologija institucionalizirala (vzporednice med Antunom Radićem in Matijem Murkom).¹⁷ Pozornost je veljala tudi širšemu kulturno-političnemu dogajanju na Slovenskem in Hrvaškem v 19. stoletju, osvetljena je bila manj poznana disciplinarna tradicija (neromantiške obravnave, pionirsko delo zapisovalcev in zbiralcev, etnomuzikološki prispevki); vsi so bili dragocen prispevek k dotlej slabo raziskanemu strokovnemu dogajanju (Uredništvo 1984). V ta čas spada tudi podrobnejša in že omenjena obravnava dejavnosti Janeza Trdine v drugi polovici 19. stoletja, ki se je dotlej izmikala kanonskim disciplinarnim okvirom in žanrom pisanja o ljudstvu, a je bilo mogoče na podlagi drugačnega razumevanja pisanja o ljudeh in njihovi kulturi prevrednotiti njegov prispevek k poznavanju ljudske kulture (prim. Fikfak 1999). K

¹⁷ Časa po drugi svetovni vojni hrvaški in slovenski niso obravnavali na posebnem srečanju, ker je bil tema jugoslovanskega kongresa etnologov in folkloristov leta 1983 (Bogataj in Terseglav 1983).

zanimanju za spregledano raziskovanje sodi tudi pozornost Jakobu Volčiču (Fikfak 1988),¹⁸ pri kateri gre za vzporednost interdisciplinarne in k širšemu kontekstu odprte znanstvene obravnave, regionalnega in tematskega aspekta (hrvaška in slovenska Istra).

Z naslednjim srečanjem se je začel niz obravnav, namenjen raziskanosti in aktualnim interetničnim vprašanjem na slovensko-hrvaških obmejnih območjih: v Istri (Ravnik et al. 1987), Karlovškem Pokuplju, Beli Krajini, Žumberaku in Posotelju, Hrvaškem Zagorju, Prekmurju in Porabju, Medžimurju (IV. paralele 1986; Slavec in Dolžan 1988; Keršič et al. 1991). Temeljitejših primerjalnih raziskav, ki bi zaobsegle obe strani meje, je bilo manj, kakor so si pobudniki izvirno zamislili (Kremenšek 1991:5); eden od razlogov je najbrž tudi pomanjkanje metodologije sodobnih primerjalnih raziskav, kar je na eni strani povezano z dotedanjo raziskovalno prakso nacionalnih etnologij, na drugi pa s šibko širšo kontekstualizacijo obravnav posamičnih kulturnih fenomenov. In naposled tudi z neizrabljeno možnostjo sodelovalnega raziskovanja etnologov/folkloristov z obeh strani meje.¹⁹

Na petem in šestem srečanju (leta 1987 in 1989) so se etnologi posvetili še posebej aktualnima temama – nacionalnemu vprašanju in teoriji etnosa, o katerih se v etnologiji socialističnega obdobja pravzaprav sploh ni razpravljalo (o razlogih za to gl. Rihtman-Auguštin 1995; prim. Hribar 1991). Ta etnološki primanjkljaj refleksije temeljnega pojma discipline se je pokazal zlasti ob razpravah o teoriji etnosa (Teorija 1989), so pa zato problematiko etnosa kot univerzalnega in hkrati dinamičnega fenomena instruktivno osvetlili sociolog, filozof in zgodovinar. Prav tako je bilo šibko večsmerno “prevajanje” kulturnih transformacij na ravneh lokalno–regionalno–nacionalno/transnacionalno, obravnavano na sedmem srečanju

¹⁸ V tem primeru je šlo za raziskovalno sodelovanje med ljubljanskim Inštitutom za slovensko narodopisje ZRC SAZU in zagrebškim Zavodom za istraživanje folklorja.

¹⁹ Takšno sodelovanje je bilo praktično izvedeno še leta 1984 in 2004 pri raziskavah pustne kulture (Inštitut za slovensko narodopisje ZRC SAZU in Zavod za istraživanje folklorja / Inštitut za etnologijo in folkloristiko) in v dveh poznejših bilateralnih projektih (*Nacionalni parki: Konstrukcija dediščine in vloga države*, 2012–2013; *Slovenija in Hrvaška – etnološke in folkloristične raziskave*, 2014–2015), trenutno pa poteka aplikativni raziskovalni projekt *Živa coprinja / Živa štrigarija* (Interreg Slovenija–Hrvaška, 2017–2019).

leta 1991 (Keršič et al. 1991). To pa je bilo mogoče preseči šele s poznejšimi usmeritvami v raziskave mejnosti, etničnosti in (nacionalnih) manjšin, (re) produkcije etničnih/nacionalnih simbolov itn.

Pa vendar: omenjena srečanja v času, ko so Hrvati in Slovenci živeli v skupni državi in se je ta le nekaj mesecev po zadnjem srečanju v Lendavi “nepovrnljivo zrušila v obilje pepela, solz in krvi” (Muraj 2006:91), niso le zblížala spoznanj med hrvaškim in slovenskim raziskovalnim izročilom in sodobnimi raziskavami na obmejnih območjih. Moč etnološkega znanja in izkušenj je bila po tem času, ki ga je na Hrvaškem v primerjavi s Slovenijo zaznamovala dolga vojna, postavljena na preskus, posebej v izzivu po raziskovanju družbenih problemov, kakor jih etnografski zapis lahko ujame v “tukaj in zdaj”. In to so hrvaški etnologi zmogli preliti v t. i. “vojno etnografijo” (prim. Prica 1997 in tam navedene reference). Na drugi strani pa so se oboji v svojih samostojnih državah počutili izzvane, da tematizirajo tudi nekatera takrat aktualna vprašanja, povezana z nastankom novih držav in nacionalnimi identitetami.

Spremembe v več kakor desetletnem življenju v samostojnih državah so se tako izrazila tudi s spremembami v vedi sami; te so razvidne v tematikah drugega kroga srečanj, obnovljenega v Motovunu leta 2004.²⁰ Povedno jih ponazarjajo ključne oz. najpogosteje uporabljene besede – identiteta, meja, pogledi, redefinicije, transformacije, različni –izmi med lokalnim in globalnim, kulturna dediščina (nesnovna, industrijska (Černelič Krošelj et al. 2011), aplikativni vidiki), Evropa, evropeizacija, projekti, manjšine, mobilnost, prostovoljstvo, ženske, telo itn. V njih je zaznati pomenljive premestitve raziskovalnih prioritet. Etnologi so namreč tudi v novih razmerah (samostojna država, pridruževanje in vključitev v EU) sledili tematizaciji statusa in vloge etnologije kot kritičnega raziskovanja kulture, seznanjanju s tekočimi raziskavami v Sloveniji in na Hrvaškem, z raziskavami na obmejnem območju in izmenjavo izkušenj pri varovanju dediščine, delu v muzejih, izobraževanju (Jelavić 2008:173). Prinesla so nova spoznanja o življenju in identifikacijskih procesih na obmejnih

²⁰ Sledila so srečanja na Kozjanskem (2006), v Varaždinu (2008), Krškem (2010), Dugi Resi (2012), Dolenjskih Toplicah (2014), v Lugu v Baranji (2016), letošnje v Mojstrani na Gorenjskem.

območjih, v mestih in trgih (Černelič Krošelj et al. 2006), tematizirala so kulturne regionalizme kot čezmejni fenomen, pomen lokalnega in evropeizacije, ki pospešeno in na različnih ravneh transformira življenje na ruralnih območjih, tako s finančnimi spodbudami kakor tudi s podporo številnim aplikativnim projektom. V njih etnologi posebej v zadnjih letih iščejo in tudi najdevajo novo raziskovalno nišo za t. i. angažirano ali aplikativno etnologijo. Pri tem je ena osrednjih tem snovna in nesnovna kulturna dediščina, torej “klasična” etnološka in folkloristična tema, vendar se obrisi njenega sodobnega raziskovanja postavljajo v povsem drugačne okvire. Ti so najprej zahtevali temeljite premisleke v smeri njene definicije in obsega, njenega razmerja s tradicijo in preteklo kulturo, tudi ljudsko, nato pa predvsem njen dialog s politiko in ekonomijo.²¹

Družbeni angažma pa je bil pravzaprav rdeča nit oz. eno od glavnih vprašanj, s katerimi so bile zasnovane hrvaško-slovenske etnološke vzporednice. Hkrati je bilo to eksplicitno vprašanje, ki je spremljalo disciplinarno refleksijo od konca druge svetovne vojne, ko se je kontinuirano ponavljalo mnenje o zaprtosti etnologov v akademske stolpe. Danes so domnevni akademski stolpi na tržišču znanja, ki odreja tudi preživetje znanstvenih disciplin – in pri tem so humanistične vede posebej izpostavljene (prim. Jambrešić Kirin 2014; Bagarić et al. 2017). V takšnih razmerah se zdi, da bi slovenski in hrvaški raziskovalci ob načrtih za prihodnje sodelovanje premislili prav raziskovalne (in tudi izobraževalne) prioritete, ki se zdijo osrednjega pomena za kako prihodnjo razpravo o tem, ali smo etnologi/antropologi/folkloristi še dediči humanistične radovednosti in družbene občutljivosti ali pa postajamo – če že nismo – bolj prijavitelji družbeno relevantnih in k tržišču usmerjenih projektov, ki menežirajo naš profesionalni um. Takšna je namreč dnevna izkušnja našega poklica – ne pa tudi poklicanosti. Ujema se z imenitnim komentarjem Ivana Lozice (2011), ki se je pred nekaj leti dotaknil profesionalnih prioritet, ki jih določajo politiki, tržišče in znanstveniki.

²¹ Tako so npr. naši zadnji medinstitucionalni projekti – o nacionalnih parkih in kulturni dediščini – izraz uglašenega odziva na aktualno tematiko upravljanja, varovanja in trženja naravne in kulturne dediščine.

LITERATURA

- IV. PARALELE 1986. "IV. hrvatsko-slovenske etnološke paralele", ur. Aleksandra Muraj. *Etnološka tribina*, vol. 16/9:5–166. https://hrcak.srce.hr/index.php?show=toc&id_broj=6481
- BACHELARD, Gaston. 1982 (1951). "Aktualnost zgodovine znanosti". *Problemi. Razprave*, vol. XX/218–220(4–6):35–42. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-MI2TNWJ1>
- BAGARIĆ, Petar, Ozren BITI in Tea ŠKOKIĆ, ur. 2017. *Stranputice humanistike*. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku (Biblioteka Nova etnografija).
- BELAJ, Vitimir. 1965. *Utemeljitelj hrvatske etnologije dr. A. Radić*. Magistrsko delo. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- BELAJ, Vitimir. 1982. "Prispevek Slovencev hrvatski etnologiji". V *Zgodovinske vzporednice slovenske in hrvaške etnologije – I*, ur. Janez Bogataj et al. Ljubljana: Slovensko etnološko društvo [et al.] (Knjižnica Glasnika SED; 8), 119–126.
- BOGATAJ, Janez et al., ur. 1982. *Zgodovinske vzporednice slovenske in hrvaške etnologije – I*. Ljubljana: Slovensko etnološko društvo [et al.] (Knjižnica Glasnika SED; 8).
- BOGATAJ, Janez in Marko TERSEGLAV, ur. 1983. *Zbornik 1. kongresa jugoslovanskih etnologov in folkloristov, Rogaška Slatina 1983*. Ljubljana: Slovensko etnološko društvo (Knjižnica Glasnika SED; 10/1, 2).
- ČAPO, Jasna. 1991. "Hrvatska etnologija, znanost o narodu ili o kulturi?". *Studia ethnologica Croatica*, vol. 3:7–15. <https://hrcak.srce.hr/75760>
- ČAPO, Jasna. 2014. "Ethnology and Anthropology in Europe. Towards a Trans-National Discipline". *Cultural Analysis*, vol. 13:51–76. https://www.ocf.berkeley.edu/~culturalanalysis/volume13/vol13_Capo.html
- ČERNELIČ KROŠELJ, Alenka et al., ur. 2006. *Mesto in trg na meji. 9. vzporednice med slovensko in hrvaško etnologijo = Grad i trg na granici. 9. hrvatsko-slovenske etnološke paralele*. Ljubljana: Slovensko etnološko društvo (Knjižnica Glasnika SED; 38).
- ČERNELIČ KROŠELJ, Alenka et al., ur. 2011. *Kulturna dediščina industrijskih panog. 11. vzporednice med slovensko in hrvaško etnologijo = Industrijska kulturna baština. 11. hrvatsko-slovenske etnološke paralele*. Ljubljana: Slovensko etnološko društvo (Knjižnica Glasnika SED; 45).
- FIKFAK, Jurij, ur. 1988. *Jakob Volčič in njegovo delo. Zbornik prispevkov in gradiva = Jakov Volčič i njegovo djelo. Zbornik priloga i građe*. Pazin – Ljubljana: Istarsko književno društvo "Juraj Dobrila".
- FIKFAK, Jurij. 1999. "Ljudstvo mora spoznati sebe". *Podobe narodopisja v drugi polovici 19. stoletja*. Ljubljana: Založba ZRC in Forma 7.

- GAVAZZI, Milovan. 1928. "Kulturna analiza etnografije Hrvata". *Narodna starina*, vol. VII/17(2):115–144. <https://hrcak.srce.hr/61597>
- GAVAZZI, Milovan. 1937. "Der Aufbau der kroatischen Volkskultur". *Baessler-Archiv: Beiträge für Völkerkunde*, vol. 20/1:138–167. <https://www.digi-hub.de/viewer/image/1502175725931/146/>
- GAVAZZI, Milovan. 1942. "Etnografski sastav (hrvatskoga sela)". V *Zemljopis Hrvatske II*, ur. Zvonimir Dugački. Zagreb: Matica hrvatska, 639–673.
- GOLUB, Alex. 2018. "Three Styles in the History of Anthropology". *Anthro{dendum}*. <https://anthrodendum.org/2018/01/03/three-styles-in-the-history-of-anthropology>
- HRIBAR, Daša. 1991. "Slovinci so drugačni, nekaj drugega je v njih". V *Vzporednice slovenske in hrvaške etnologije – 7*, ur. Irena Keršič, Slavko Kremenšek in Nena Židov. Ljubljana: Slovensko etnološko društvo (Knjižnica Glasnika SED; 21), 9–15.
- JAMBREŠIĆ KIRIN, Renata. 2014. "Je li etnologija znanost koja je iskočila iz tračnica?". *Etnološka tribina*, vol. 44/37:212–219. DOI: <https://doi.org/10.15378/1848-9540.2014.37.09>
- JELAVIĆ, Željka. 2008. "Kultura, identiteti, ideologije granice – jedna granica, dvije etnologije? 10. hrvatsko-slovenske etnološke paralele: Varaždin, 29. svibnja – 1. lipnja 2008". *Etnološka tribina*, vol. 38/31:173–176. <https://hrcak.srce.hr/36749>
- JEZERNIK, Božidar. 2009. "Antropolog, ki je ljudem meril glave". V *Niko Zupanič, njegovo delo, čas in prostor. Spominski zbornik ob 130. obletnici rojstva dr. Nika Zupaniča*, ur. Rajko Muršič in Mihaela Hudelja. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete (Zupaničeva knjižnica; 32), 23–73.
- KERŠIČ, Irena, Slavko KREMENŠEK in Nena ŽIDOV, ur. 1991. *Vzporednice slovenske in hrvaške etnologije – 7*. Ljubljana: Slovensko etnološko društvo (Knjižnica Glasnika SED; 21).
- KÖSTLIN, Konrad et al., ur. 2002. *Die Wende als Wende? Orientierungen Europäischer Ethnologien nach 1989*. Wien: Institut für Europäische Ethnologie.
- KREMENŠEK, Slavko. 1978. "Družbeni temelji razvoja slovenske etnološke misli". V *Pogledi na etnologijo*, ur. Angelos Baš in Slavko Kremenšek. Ljubljana: Partizanska knjiga (Pogledi; 3), 9–65.
- KREMENŠEK, Slavko. 1982. "Za uvod". V *Zgodovinske vzporednice med slovensko in hrvaško etnologijo – 1*, ur. Janez Bogataj et al. Ljubljana: Slovensko etnološko društvo (Knjižnica Glasnika SED; 8), 5–8.
- KREMENŠEK, Slavko. 1983. "Ljudska kultura – stvarnost in mit". V *Obdobje simbolizma v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi*, ur. Franc Zadavec et al. Ljubljana: Filozofska fakulteta (Obdobja; 4/2), 369–376.
- KREMENŠEK, Slavko. 1984. "Matija Murko in Antun Radić (Izhodišča za razpravo)". *Etnološka tribina*, vol. 13–14/6–7:37–42. <https://hrcak.srce.hr/80163>

- KREMENŠEK, Slavko. 1991. "Za uvod". V *Vzporednice slovenske in hrvaške etnologije* – 7, ur. Irena Keršič, Slavko Kremenšek in Nena Židov. Ljubljana: Slovensko etnološko društvo (Knjižnica Glasnika SED; 21), 5–8.
- KUKLICK, Henrika. 2008. *New History of Anthropology*. Malden, MA: Blackwell.
- LEČEK, Suzana in Tihana PETROVIĆ-LEŠ. 2010. *Znanost i svjetonazor. Etnologija i prosvjetna politika Banovine Hrvatske 1939.-1941*. Zagreb: Srednja Europa.
- LOZICA, Ivan. 2011 (2009). "Treatise on Priorities". *Narodna umjetnost*, vol. 48/1:7–28. <https://hrcak.srce.hr/69344>
- MURAJ, Aleksandra. 2006. "Slovenci i Hrvati u posljednjem desetljeću života u Jugoslaviji. 'Hrvatsko-slovenske etnološke paralele' 1981–1991". V *Slovenci na Hrvaškem – dediščina in sedanost*, ur. Katalin Munda Hirnök in Mojca Ravnik. Ljubljana: SED (Knjižnica GSED; 39), 89–93.
- MURŠIČ, Rajko. 2009. "V senci prednikov. Prezrta zapuščina Nika Zupaniča". V *Niko Zupanič, njegovo delo, čas in prostor. Spominski zbornik ob 130. obletnici rojstva dr. Nika Zupaniča*, ur. Rajko Muršič in Mihaela Hudelja. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete (Zupaničeva knjižnica; 32), 7–16.
- MURŠIČ, Rajko in Mojca RAMŠAK, ur. 1995. *Razvoj slovenske etnologije od Štreklja in Murka do sodobnih etnoloških prizadevanj*. Ljubljana: Slovensko etnološko društvo (Knjižnica Glasnika SED; 23).
- NOVAK, Vilko. 1958. "Struktura slovenske ljudske kulture". V *Razprave SAZU: IV. razred za filološke in literarne vede*. Ljubljana: SAZU, 5–35.
- NOVAK, Vilko. 1960. *Slovenska ljudska kultura. Oris*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- NOVAK, Vilko. 1986. *Raziskovalci slovenskega življenja*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- PETROVIĆ LEŠ, Tihana. [s. a.]. "Povijest Odsjeka za etnologiju i kulturnu antropologiju". *Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu – Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju*. <http://www.ffzg.unizg.hr/etno/odsjek/povijest-odsjeka/>
- PLETERSKI, Andrej. 2017. "Belaj, Vitomir (1937–)". V *Novi Slovenski biografski leksikon. 2. zv. B-Bla*, ur. Barbara Šterbenc Svetina et al. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni cen-ter SAZU. <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi1017450/>
- POVIJESNE PARALELE 1984. "Povijesne paralele hrvatske i slovenske etnologije", ur. Aleksandra Muraj. *Etnološka tribina*, vol. 13–14/6–7:5–195. https://hrcak.srce.hr/index.php?show=toc&id_broj=6474
- RAVNIK, Mojca, Zora ŽAGAR in Janez BOGATAJ, ur. 1987. *Zgodovinske vzporednice slovenske in hrvaške etnologije 3. Portorož, 13.–14. 12. 1984*. Ljubljana: Slovensko etnološko društvo (Knjižnica Glasnika SED; 15).
- RIHTMAN-AUGUŠTIN, Dunja. 1995. "National Bias in Ethnology". V *MESS. Mediterranean Ethnological Summer School, Piran, Slovenia, 1994–1995*, ur. Borut Brumen in Zmago Šmitek. Ljubljana: Slovensko etnološko društvo, 97–103.

- SLAVEC, Ingrid in Tatjana DOLŽAN, ur. 1988. *Zgodovinske vzporednice slovenske in hrvaške etnologije 5. Dolenjske Toplice, 3.–5. 11. 1987*. Ljubljana: Slovensko etnološko društvo (Knjižnica Glasnika SED; 18).
- SLAVEC GRADIŠNIK, Ingrid. 2000. *Etnologija na Slovenskem. Med čermi narodopisja in antropologije*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- SLAVEC GRADIŠNIK, Ingrid. 2008. "Institucije in produkcija etnološkega znanja". V *Slike kulture nekad i sad*, ur. Zorica Divac. Beograd: Etnografski institut SANU (Zbornik, 24), 65–79. <http://www.etno-institut.co.rs/files/zbornik/24.pdf>
- SLAVEC GRADIŠNIK, Ingrid. 2012. "Ethnologia Europaea in Croatia and Slovenia. Branimir Bratanić (1910–1986) and Vilko Novak (1909–2003)". *Studia ethnologica Croatica*, vol. 24:7–30. <https://hrcak.srce.hr/93964>
- STOCKING, George, Jr. 1968. *Race, Culture and Evolution. Essays in the History of Anthropology*. New York: Free Press.
- TEORIJA 1989. "Teorija etnosa – naši dometi". *Migracijske teme*, vol. 5/2–3:97–227. https://hrcak.srce.hr/index.php?show=toc&id_broj=10392
- TRDINA 1980. *Janez Trdina - etnolog. Zbornik posvetovanja ob 150-letnici rojstva Janeza Trdine, Novo mesto, 29. 5. 1980*. Ljubljana: Slovensko etnološko društvo (Knjižnica Glasnika SED; 3).
- UREDNIŠTVO. 1984. "Povijesne paralele hrvatske i slovenske etnologije (1848–1945)". *Etnološka tribina*, vol. 13–14/6–7:5. <https://hrcak.srce.hr/80155>
- URRY, James. 1996. History of Anthropology. V *Encyclopedia of Social and Cultural Anthropology*, ur. Alan Barnard in Jonathan Spencer. London – New York: Routledge, 277–279.
- ZUPANIČ, Niko. 1928. "Prvi nosilci etničnih imen Srb, Hrvat, Čeh in Ant". *Etnolog*, vol. 2:74–79. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-COJNWZXU>
- ŽUPANIČ [i. e. ZUPANIČ], Niko. 1926/1927. "Harimati. Studija k problemu prvobitnih Hrvatov". *Etnolog*, vol. 1:131–138. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-BV6KWBI8>
- ŽUPANIČ [i. e. ZUPANIČ], Niko. 1937/1939. "Značenje barvnega atributa v imenu 'Crvena Hrvatska'". *Etnolog*, vol. 10–11:355–376. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-5UL68AZJ>



Članki, objavljeni v tej reviji, so Open Access in se lahko razdelijo pod Creative Commons Priznanje - Nekomercialno - Izpeljani različici 4.0 (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)